

УДК 378.14

Вяльцева І.П., асистент
кафедра економіки підприємств

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

І.П. Вяльцева. Особливості організації самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах. Статтю присвячено розгляданню питання щодо місця і ролі самостійної роботи студентів у навчальному процесі, щодо особливостей її організації.

И.П. Вяльцева. Особенности организации самостоятельной работы студентов в высших учебных заведениях. Статья посвящена рассмотрению вопроса о месте и роли самостоятельной работы студентов в учебном процессе, об особенностях ее организации.

I.P. Vyaltseva. Features of organization of independent work of students are in higher educational establishments. The article is devoted consideration of question about a place and role of independent work of students in an educational process, about the features of its organization.

Сьогоднішній розвиток освіти, її реформація з метою удосконалення в Україні відбуваються під впливом ініціатив, закріплених Болонською декларацією. У часи приєднання України до Болонського процесу відбуваються системні та глобальні зміни в системі вищої освіти: запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу та європейської системи (ECTS) оцінювання успішності студентів, зміна функцій суб'єктів навчальної діяльності тощо.

У сучасних умовах вищий учбовий заклад повинен забезпечувати не лише систему загальноосвітніх і спеціальних знань, умінь і навиків студентів, але також формувати і розвивати у них потребу самостійно поповнювати і набувати знання, формувати творчу особу фахівця, здібного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності.

Рішення цієї задачі навряд чи можливо лише шляхом передачі знань в готовому вигляді від викладача до студента. Необхідно перевести студента з пасивного споживача знань в активного їх творця, який уміє сформулювати проблему, проаналізувати шляхи її рішення, знайти оптимальний результат і довести його правильність [4]. У цьому плані слід визнати, що самостійна робота студентів є не просто важливою формою освітнього процесу, а повинна стати його основою.

В даний час у вузах існують дві загальноприйняті форми самостійної роботи. Традиційна, тобто власне СРС, що виконується самостійно в довільному режимі часу в зручні для студента години, часто поза аудиторією, а коли того вимагає специфіка дисципліни, - в лабораторії. Інший вигляд самостійної роботи - аудиторна самостійна робота під контролем викладача, в якого в ході виконання завдання можна отримати консультацію, так звана КСР.

В даний час намітилася тенденція до розробки третього, проміжного варіанту СРС, що передбачає велику самостійність студентів, велику індивідуалізацію завдань, наявність консультаційних пунктів і ряд педагогічних для психологотипу новацій, що стосуються як змістовної частини завдань, так і характеру консультацій і контролю [1].

Самостійна робота – це дидактичний засіб навчання, за допомогою якого викладач організовує діяльність студента як на занятті, так і поза ним. Зовні самостійна робота як засіб вчення виступає у вигляді найрізноманітніших завдань, внутрішньо вона виражається через пізнавальне і практичне завдання, яке вволікає студентів в учбовий процес [3].

Значення самостійної роботи величезне. Вона розвиває логічне мислення, виховує допитливість і пізнавальний інтерес, виробляє необхідні уміння і навички, показує свідомість засвоєння матеріалу, допомагає виявити кругозір, розвиває мову, вчить вдумливо працювати з учбовою, довідковою, науково-популярною літературою. Самостійна робота має і велике виховне значення: виховує самостійність не лише як сукупність певних умінь і навичок, але і як рису вдачі. Самостійна робота виховує культуру розумової праці – уміння раціонально організувати навчання, спланувати його в часі, оформити належним чином. Крім того, самостійна робота виховує відчуття відповідальності за виконання учбового завдання, працьовитості, наполегливості й завзятості в досягненні мети.

Таким чином, самостійна робота завершує завдання інших видів учбової роботи. Вона розширює і збагачує знання, уміння і навички, отримані на лекціях і семінарах, є важливою формою виховання студентів через предмет, розвиває творчі здібності, формує навички самоконтролю і самооцінки, готує студентів до самоосвіти.

Засвоєння знань, взяте само по собі, не веде автоматично до розвитку самостійності. Навички самостійної роботи потрібно формувати систематично не лише на заняттях, але і в позаурочний час. Успіх закріплення навичок багато в чому залежить і від контролю. Як показала практика, спроби виключити контроль частково або повністю з учбового процесу призводять до зниження якості навчання. Систему контролю утворюють іспити, заліки, усне опитування (співбесіда), письмові контрольні, реферати, колоквіуми, семінари, курсові, лабораторні контрольні роботи, проектні роботи, журнали спостережень. Кожна з форм має свої особливості. Під час усного опитування контролюються не лише знання, але і тренується усна мова, розвивається педагогічне спілкування. Письмові роботи дозволяють документально встановити рівень знання матеріалу, але вимагають від викладача великих витрат часу. Іспити створюють додаткове навантаження на психіку студента. Курсові та дипломні роботи сприяють формуванню творчої особи майбутнього фахівця. Вміле поєднання різних видів контролю - показник рівня постановки учбового процесу у вузі й один з важливих показників педагогічної кваліфікації викладача. Існують наступні види контролю [2]:

- вхідний контроль знань і умінь студентів на початку вивчення чергової дисципліни;

- поточний контроль, тобто регулярне відстежування рівня засвоєння матеріалу на лекціях, практичних і лабораторних заняттях;
- проміжний контроль після закінчення вивчення розділу або модуля курсу;
- самоконтроль, що здійснюється студентом в процесі вивчення дисципліни при підготовці до контрольних заходів;
- підсумковий контроль по дисципліні у вигляді заліку або іспиту;
- контроль залишкових знань і умінь через певний час після завершення вивчення дисципліни.

Останніми роками поряд з традиційними формами контролю – заліками і іспитами - досить широко застосовуються нові методи. В першу чергу слід зазначити рейтингову систему контролю, що використовується в багатьох вищих навчальних закладах. Використання рейтингової системи дозволяє отримати ритмічну роботу студента протягом семестру, а тому активізує пізнавальну діяльність студентів шляхом стимулювання їх творчої активності. Вельми корисним, на наш погляд, може бути тестовий контроль знань і умінь студентів. Тестування допомагає викладачеві виявити структуру знань студентів і на цій основі переоцінити методичні підходи до навчання з окремої дисципліни, індивідуалізувати процес навчання. Проте, не можна не сказати про недоліки традиційного тестування: залежність оцінки знань від рівня важкості завдань; залежність оцінки важкості завдання від рівня підготовленості студентів; один інструмент оцінки не може оцінювати різне знання студентів. Ефективне використання тестів, безпосередньо в процесі навчання, при самостійній роботі студентів. В цьому випадку студент сам перевіряє свої знання. Не відповівши відразу на тестове завдання, студент отримує підказку.

Треба відзначити, що, якщо самостійна робота не перевіряється, то вона і регулярно не виконуватиметься. Потрібно постійно прагнути зацікавити студентів, оскільки при формуванні навиків самостійної роботи має бути позитивне відношення до неї. Ні суворим контролем, ні високою вимогливістю не можна добитися бажаних результатів. У основі цього повинні лежати позитивні мотиви навчання, інтерес до учбово-пізнавального процесу, до самостійного добування знань.

Співвідношення часу, що відводиться на аудиторну і самостійну роботу, у всьому світі складає 1 : 3,5. Таке співвідношення ґрунтується на величезному дидактичному потенціалі цього виду учбової діяльності студентів. Самостійна робота сприяє [4]:

- поглибленню і розширенню знань;
- формуванню інтересу до пізнавальної діяльності;
- опануванню прийомів процесу пізнання;
- розвитку пізнавальних здібностей.

Саме тому вона стає головним резервом підвищення ефективності підготовки фахівців.

Самостійна робота студентів – дуже складний процес, у ході якого повинні бути вирішені такі питання, які важливі для кожного учасника навчального процесу – викладачів, студентів та допоміжного персоналу:

- нормативне та методичне забезпечення СРС;

- форми самостійної роботи студентів;
- строки та форми виконання СРС;
- форми контролю кожного виду СРС;
- критерії оцінювання результатів СРС.

Розробка комплексу методичного забезпечення учбового процесу є найважливішою умовою ефективності самостійної роботи студентів. До такого комплексу слід віднести тексти лекцій, навчальні та методичні посібники, лабораторні практикуми, банки завдань і завдання, сформульовані на основі реальних даних, банк розрахункових, моделюючих, тренажерних програм і програм для самоконтролю, автоматизовані навчальні й контролюючі системи, інформаційні бази дисципліни або групи родинних дисциплін тощо.

Це дозволить організувати навчання таким чином, щоб студент став рівноправним учасником учбового процесу.

Групова робота підсилює чинник мотивації і взаємної інтелектуальної активності, підвищує ефективність пізнавальної діяльності студентів завдяки взаємному контролю. В разі індивідуальної підготовки студент суб'єктивно оцінює свою діяльність як повноцінну і завершену, але така оцінка може бути помилковою. При груповій індивідуальній роботі відбувається групова самоперевірка з подальшою корекцією викладача. Це друга ланка самостійної учбової діяльності забезпечує ефективність роботи в цілому [2]. При досить високому рівні самостійної роботи студент сам може виконати індивідуальну частину роботи і демонструвати її однокурсникові.

Будь-яка робота студента, представлена в усній або у письмовій формі, має бути об'єктивно оцінена викладачем. Українські вищі навчальні заклади оцінюють знання студентів за шкалою від 0 до 100, яку можна перетворити в традиційну 4-бальну шкалу: "відмінно" (95–100 балів) ставиться за точне і міцне знання матеріалу в заданому об'ємі. У письмовій роботі не повинно бути помилок. При усному опитуванні мова студента має бути логічно обгрунтованою і граматично правильною.

"Добре"(75 – 94) ставиться за міцне знання предмету при малозначних неточностях, пропусках, помилках.

"Задовільно" (60 – 74) - за знання предмету з помітними пропусками, неточностями, але такими, які не служать перешкодою для подальшого навчання.

"Незадовільно" (0 – 59) – за незнання предмету, має місце велика кількість помилок в усній відповіді або в письмовій роботі.

Аналізуючи практичний досвід навчання, необхідно відзначити ряд труднощів в організації самостійної роботи як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру:

1) необхідні досвід і уміння викладача в подоланні протиріччя між колективними умовами навчання і індивідуальним характером засвоєння учбового матеріалу;

2) більшість викладачів використовують в основному репродуктивні методи навчання, тому що активні методи, в першу чергу, вимагають великих витрат учбового часу;

3) більшість викладачів проводять самостійну роботу на заняттях в основному лише на етапі закріплення нового матеріалу, що, поза сумнівом, порушує цілісність системи самостійної пізнавальної діяльності студентів [4].

Вихід на нову якість підготовки фахівців в даний час немислимий без переорієнтації учбових планів на широке використання самостійної роботи, у тому числі й на молодших курсах [5, 6]. Проте, виключити роль викладача з учбового процесу не можна. Необхідно адаптувати і студентів, і викладачів до нових реалій, які диктує життя і впритул зайнятися пропозиціями, пов'язаними з необхідним переходом вищих навчальних закладів на новий рівень роботи: створення комплексу навчальних і навчально-методичних посібників для виконання СРС; розробка системи інтегрованих міжкафедральних завдань; орієнтація лекційних курсів на самостійну роботу; розробка завдань, що передбачають нестандартні рішення; проведення форм лекційних занять типа лекції-бесіди, лекції-дискусії, де доповідачами і співдоповідачами виступають самі студенти, а викладач – виконує роль ведучого. Такі заняття передбачають попереднє самостійне опрацювання кожної конкретної теми виступаючими студентами по навчальних посібниках, консультації з викладачем і використання додаткової літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипова, М. В. Структура дослідницької компетенції інженерів-педагогів [Текст] / Архипова М. В. // Педагогічний альманах : [зб. наукових праць]; редкол. В. В. Кузьменко та ін. – Херсон : РПО, 2010. – Вип. 6. – 286 с.
2. Педагогічні видання / журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку» / Поточні номери журналу та їх автори / Випуск №1 [2010] [Текст] / К. В. Пашивкіна, М. Ю. Мартиненко. Організація самостійної роботи студентів у ВНЗ засобами інформаційних технологій.
3. Демченко О. Дидактична система організації самостійної роботи студентів [Текст] / О. Демченко // Рідна школа. – 2006. – № 5. – С. 68 – 70.
4. Навчук, Г.В. Правильна організація самостійної роботи студентів у ВНЗ – невід'ємна складова ефективної підготовки майбутніх фахівців [Текст] / Г.В. Навчук, І.В. Навчук, А. В. Ткач // Інтелектуальні фонди БДМУ. Частина І. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – 213 с.
5. Яковенко, В.Д. Комп'ютерна реалізація системи автоматизованого управління навчальним процесом [Текст] / В.Д. Яковенко, В.Д. Гогунський, Г.Ф. Сафонова // Моделир. в прикл. науч. исследованиях. Матер. XVI семинара. — Одесса : ОНПУ, 2008. – С. 27 – 30.
6. Яковенко, А.Е. Стратегия принятия решений в условиях адаптивного обучения [Текст] / А.Е. Яковенко А.В. Нарожный, В.Д.Гогунский // Восточно-европейский журнал передовых технологий. – 2/2(14). – 2005. – С.105 – 110.